

УЛОГА САМОРЕГУЛАЦИЈЕ У СОЦИЈАЛНИМ ОДНОСИМА КОД ОСОБА СА ИНТЕЛЕКТУАЛНОМ ОМЕТЕНОШЋУ¹

*Бојан Дучић, Свешлана Каљача, Марина Рагић-Шестић,
Биљана Милановић-Доброш*

Универзитет у Београду,
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Развој саморегулационих механизма обезбеђује основ за поштовање социјалних норми и успешно социјално функционисање како код особа које припадају оштрој популацији, тако и код особа са интелектуалном ометеношћу.

Код деце са интелектуалном ометеношћу спољашњи локус контроле остаје доминантан током читавог живота. Полазна основа за развој саморегулације заснива се на потреби за овладавањем различитим видовима компетенција. Негативна животно искуства, неприкладни циљеви у васпитању и едукацији, као и недостижак оптималних социјалних изазова представљају важне дистракторе за развој ове способности.

Ипак се повећање капацитета контроле мисли, осећања и понашања може постићи увежбавањем примене различитих стратегија, као што су: секвенцирање циља у постизању дугорочног циља, примена самоафирмација и самопокрећења, њихова употреба је ограничена, јер особе са интелектуалном ометеношћу имају најизраженије тешкоће управо у креирању и примени стратегија саморегулације.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: саморегулација, социјални односи, интелектуална ометеност

¹ Рад је проистекао из пројекта „Креирање протокола за процену едукативних потенцијала деце са сметњама у развоју као критеријума за израду индивидуалних образовних програма“, број 179025 (2011-2014), чију реализацију финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

КОНЦЕПТ И МЕХАНИЗМИ САМОРЕГУЛАЦИЈЕ

Појмови саморегулације и самоконтроле односе се на капацитете особе да превазиђе стечене навике у виду унапред научених, аутоматизованих реакција, било да се ради о мислима, емоцијама и/или понашању. (Baumeister 2002).

У опсежном истраживању Танџија и сар. (Tangney et al., 2004) доказано је да способност самоконтроле позитивно корелира са академским успехом, успешним психолошким прилагођавањем (нижим нивоом соматизације, опсесивно компулсивних образаца понашања и мишљења, као и са нижим нивоом депресије, анксиозности, фобија, непријатељства, параноидних идеја и психотицизма). Утврђено је и да се висок ниво самоконтроле не може повезати са психопатолошким стањима као што су опсесивно компулсивни поремећаји.

Развој саморегулационих механизма обезбеђује основ за поштовање социјалних норми и успешно социјално функционисање. Ниво самоконтроле корелира са нивоом развијености способности да се сагледа позиција друге особе у оквиру когнитивног аспекта емпатије, као и са успешним остваривањем социјалних односа (Tangney et al., 2004).

Саморегулацијом, која обухвата суздржавање од социјално непожељних понашања, одлагање задовољавања тренутних потреба и усмеравање сопственог понашања ка социјално прихватљивим циљевима, стварају се предуслови за остваривање сарадње и заједничко деловање својствено људским бићима.

Успешна саморегулација не доводи увек до позитивних исхода. Постоји неколико чинилаца услед чијег деловања може изостати остварење циља или постављеног стандарда упркос напорима особе усмереним на смањивање разлике између иницијалног и жељеног стања:

1. неразумевање могућих исхода,
2. погрешне претпоставке о начину остваривања очекиваног исхода и продужавње напора упркос слабом напредовању,
3. нереално висока очекивања,
4. интензивирање брзине на рачун прецизности и обратно,
5. покушаји контроле области које се не могу контролисати, (нпр. када се аутоматизована радња која се настоји извести што боље, ставља под свесну контролу, што доводи до слабијег учинка),
6. усмеравање саморегулације ка периферном, тангенцијалном и ирелевантном аспекту проблема (Baumeister et al., 1996).

Баумајстер и сар. праве разлику између деловања наведених чинилаца који доводе до погрешне регулације „misregulation“ и недовољне регулације „underregulation“ (Baumeister et al., 1996).

Поред негативног деловања наведених чинилаца, на саморегулацију негативно може деловати и социјално одбацивање, односно сазнање да одређена особа није пожељна и прихваћена од стране других чланова групе.

У експериментима Баумајстера и сар. формиране су три групе испитаника. Једној групи испитаника намерно је дата погрешна информација, да је на основу наводне интерпретације резултата процене личности испитивач дошао до закључка да ће особа у будућности бити веома усамљена и да неће успети да оствари успешну брачну везу, другој групи је речено да ће се чешће повређивати у несрећама, а трећој да ће имати потпуно задовољавајући друштвени живот и успешан брак.

На каснијим проценама саморегулације установљено је постојање статистички значајне разлике између све три групе испитаника. Испитаници којима је саопштено да ће бити неуспешни у социјалном функционисању имали су и најслабије резултате у проценама саморегулације. Овај резултат је потврђен и у експерименту у ком је испитаницима саопштено да су једини које нико из групе није изабрао за партнера за рад.

Аутори су закључили да је сазнање о социјалном одбацивању повезано са слабијим учинком на задацима који захтевају способност саморегулације. Почетна хипотеза аутора да социјално искључивање може водити додатном јачању саморегулације овим експериментима није потврђена (Baumeister et al., 2005).

Успешност иницирања социјалних контаката и остваривања социјалних интеракција зависи од мотивације особе да оствари интеракцију, њеног знања о понашању које ће на друге оставити жељени утисак и од способности саморегулације којима ће превазићи и модификовати уобичајене аутоматизоване шеме понашања односно навике, прилагођавајући их социјалном контексту.

Вос и сар. су у осам експеримената потврдили да се у околностима које захтевају посебан напор да се особа представи на одређен начин ангажују механизми саморегулације што доводи до снижавања саморегулационих капацитета (Vohs et al., 2005).

При социјалним контактима понашање особе није увек у потпуности у складу са њеним емоцијама, уверењима и жељама. Саморегулационим механизмима људи прилагођавају своје жеље и потребе социјално пожељним обрасцима понашања. Капацитети саморегулационих механизма су ограничени, тако да њихова интензивнија активност, при

социјалним интеракцијама, усмерена на једну област понашања, (нпр. избегавање да се поглед усмерава на саговорников телесни деформитет), може довести до тешкоћа у другој (нпр. тачном закључивању о саговорниковим намерама).

Да саморегулација усмерена на сопствено понашање у значајној мери снижава ефикасност ситуационог тумачења активности друге особе потврдили су и експерименти Гилберта и сар. (Gilbert et al., 1988). У првом експерименту од једне групе испитаника изричито је тражено да не обраћају пажњу на речи које се јављају на снимку, већ да се ослоне само на невербално понашање друге особе и на садржај питања на који та особа одговара како би проценили њено расположење, док је другој групи која је имала исти задатак само речено да речи које се појављују на снимку нису релевантне за сам експеримент у ком учествују.

Испитаници из друге групе су били значајно успешнији у тумачењу расположења особе на снимку од испитаника који су поред задатка да донесу закључак о расположењу особе на снимку, имали и задатак да регулишу своје понашање тј. да не усмеравају поглед ка речима које се насумично појављују на екрану. Другим експериментом је утврђено да су испитаници као много тежим оценили задатак у коме је тражено да се понашају у супротности са њиховим ставовима, јер је такав задатак захтевао виши ниво саморегулације.

Особе које припадају маргиналним социјалним групама услед деловања предрасуда у контакту са општом популацијом често се сусрећу са одбацивањем, неповерењем и изложене су вишем нивоу стреса при социјалним интеракцијама. Виши ниво стреса умањује капацитете саморегулације. Да ли ће се код ових особа јавити проблематично понашање зависи од способности да употребе одговарајуће стратегије саморегулације и на тај начин умање негативно деловање стреса.

Уколико особе које припадају маргинализованим групама успеју да задрже пажњу на њиховим краткорочним и дугорочним циљевима, истовремено игноришући дистракторе попут негативних социјалних искустава, стресних ситуација везаних за одбацивање, и друге врсте фрустрација, вероватноћа јављања проблематичног понашања се значајно снижава, што потврђују и резултати истраживања Ејдјука и сар. (Ayduk et al., 2000).

У првој етапи истраживања Ејдјука и сар. узорком су обухваћена деца предшколског узраста из породица средње класе Европско-америчког порекла универзитетске заједнице Стенфорд универзитета. Другим истраживањем, реализовним 20 година касније, поново су вршене процене испитаника из првог истраживања, а узорак је проширен и на ис-

питанике који припадају етничким мањинама из породица имиграната нижег социоекономског статуса. Утврђено је да је ниво саморегулације био значајнији предиктор бољег исхода од социоекономског статуса. Нижи ниво самопоштовања, као и нижи ниво образовања, употреба психоактивних супстанци и други негативни исходи, који се везују за ниво стреса узрокованог суочавањем са одбацивањем и другим тешкоћама при социјалној интеграцији, могу се значајно ублажити успешном употребом стратегија саморегулације (Ayduk et al., 2000). Способност саморегулације се може развијати вежбањем (Muraven et al., 1999). Могућност да се вежбањем повећавају капацитети саморегулације мисли, осећања и понашања представља искључиво одлику људске врсте (Bandura 1989).

У експерименту који су реализовали Шмајхел и сар. (Schmeichel et al., 2009) једна група испитаника писала је есеј без употребе одређених слова, што је захтевало активирање капацитета саморегулације, док је друга група имала задатак да пише есеј без посебно наглашених ограничења. Након што су написали есеје, свака од постојеће две групе подељена је на још две подгрупе. Половина испитаника, која је имала задатак који захтева саморегулацију и половина испитаника која је писала есеј без посебних правила, писала је о личним искуствима везаним за вредности, за које су се претходно изјаснили да их највише цене. Преостали испитаници писали о односу просечног студента и вредностима које су навели као мање важне.

На крају експеримента сви испитаници су подвргнути испитивању толеранције на бол, односно испитивању нивоа саморегулације.

Према теорији о ограничености капацитета саморегулације очекивало би се да испитаници, који су већ имали задатак који захтева саморегулацију у првом делу експеримента, имају слабије резултате у односу на испитанике, који су писали есеј без потребе да поштују дата правила, али услед афирмативног деловања писања о вредностима које највише цене, ова група испитаника није имала значајно слабије резултате.

Аутори закључују да деловање усмеравања пажње на вредности и личне карактеристике анулира претходно исцрпљивање капацитета саморегулације. Испитаници који су након задатка саморегулације писали о вредностима, које су навели као најмање значајне, у поређењу са преостале три групе испитаника, имали су слабије резултате на задатку толеранције бола. Утврђено је и да самоафирмација кроз писање о личним карактеристикама и вредностима које особа високо цени не доводи до побољшања резултата код испитаника који нису имали задатак саморегулације у првом делу експеримента (Schmeichel et al., 2009).

Поред могућности развоја способности саморегулације, Баумајстер истиче да саморегулација усмерена на задовољавање једног циља доводи до снижавања капацитета саморегулације у другим областима и обротно. Капацитети саморегулације могу бити исцрпљени и узастопним или симултаним захтевима за регулацијом или стресом различите етиологије. Умор физички и психички доводе до нижег нивоа саморегулације (Baumeister et al., 1996, Martijn et al., 2002).

На успешност саморегулације и остваривања постављеног циља утичу и донос мотивације и изабране стратегије. Комбиновање усмеравања пажње између глобалне визије планираног циља и реализације секвенци односно етапних успеха представља ефикаснију стратегију саморегулације од усмеравања пажње само на глобални циљ (Bandura et al., 1996).

Уколико одређена особа поставља циљ чије остваривање подразумева унапређење у односу на стање пре реализације циља, за њу ће бити ефикаснија употреба стратегије која се фокусира на оснаживање мотивације менталном репрезентацијом потенцијалне добити. Особа која настоји да оствари циљ чијом реализацијом превенира евентуално погоршање у односу на тренутно стање, успешније ће користити стратегију која се фокусира на потенцијалне негативне исходе, који ће реализацијом циља бити избегнути (Spiegel et al., 2004).

Резултати два експеримента Шпигела и сар. потврђују да се уколико је мотивационо усмерење усклађено са стратегијом коју особа користи при саморегулацији циљ остварује у већем броју случајева. Једној од две групе испитаника чији се мотивациони механизми базирају на жељи да унапреде свој учинак (доминантна тежња ка побољшању) за реализацију задатка датог у експерименту, понуђена је „промотивна стратегија“ у оквиру које је испитаницима речено да замишљају када, где и како ће реализовати дати задатак, док је другој групи са истом мотивационом основом понуђена „превентивна стратегија“, према којој су замишљали кад, где и како неће реализовати задатак. Значајно ефикаснији у реализацији задатка били су испитаници који су користили „промотивне стратегије“.

Код друге две групе испитаника, чија се мотивација више ослањала на испуњавање очекивања (доминантна тежња да предупреди негативне последице), ефикаснијом се показала „стратегија превенције“, од „стратегије промоције“ тј. у поређењу ове две групе испитаника, ефикаснија је била она, у којој је наложено да испитаник размишља о томе када, где и како неће реализовати задатак.

На сличан начин осмишљен је и други експеримент.

Прве две групе испитаника добиле су текст о начинима на који воће и поврће унапређује физичке и психичке способности. На основу

праћења уноса воћа и поврћа у току недељу дана, установљено је да су више воћа и поврћа јели испитаници који су припадали групи која је фокусирана на добробит од повећаног уноса воћа и поврћа, у односу на испитанике који су замољени да мисле о негативним последицама недовољног уноса воћа и поврћа.

Друге две групе испитаника су добиле текст о начинима на који конзумирање воћа и поврћа превенира настанак обољења. На основу белешки о унетим намирницама у току недељу дана, установљено је да су више воћа и поврћа конзумирали испитаници из групе која је замољена да мисли о негативним последицама недовољног уноса воћа и поврћа у односу на испитанике који су замољени да размишљају о позитивним ефектима које воће и поврће може имати на унапређење физичких и психичких способности.

Испитаници код којих је постојала сагласност између облика мотивације и примењене стратегије биле су и до 50% успешнији од испитаника код којих нису усаглашена ова два чиниоца (Spiegel et al., 2004).

САМОРЕГУЛАЦИЈА КОД ОСОБА СА ИНТЕЛЕКТУАЛНОМ ОМЕТЕНОШЋУ

Значај појма саморегулације у понашању код особа са интелектуалном ометеношћу, можда се најбоље може разумети, уколико прихватимо Витманов став (Withman, 1990), према коме би, ради прецизнијег описа феномена интелектуалне ометености, била неопходна и анализа поремећаја вештине саморегулације у понашању код ових особа. Прихватајући наведену претпоставку, у литератури се касније појавио низ прегледних и истраживачких радова, који су, у настојању да објасне различите специфичности у развоју ове популације, као концептуални оквир за своја истраживања и интерпретацију резултата, управо имали теорију развоја саморегулације. Суштина интересовања истраживача се заснива на чињеници да (не)могућност самоодлагања задовољства, представља значајан предиктор за развој социјалне и когнитивне компетенције у одраслом добу (Rodríguez et al., 1989., Gronlic, et al., 1999), али и у раним етапама развоја детета, када им је у процесу усвајања базичних социјалних и академских знања неопходан виши ниво подршке одраслих (родитеља и наставника). Способност да регулише емоције у новом социјалном окружењу, као што је школа, када се дете први пут суочава са новим и непознатим изазовима и захтевима у понашању (поштовање режима дана у школи, социјални односи са другима) и у учењу (усвајање нових знања и стратегија

учења) који су често и високо фрустрирајући, може бити један од пресудних чинилаца будућег општег успеха (Eisenhower et al., 2007). Хартер (Harter, 1978), сматра да је потреба за овладавањем различитим видовима компетенција, полазна основа за развој саморегулације. Чести неуспеси, као и недостатак оптималних изазова (неприкладни циљеви у васпитању и едукацији) представљају важне дистракторе за развој ове способности. Став да деца на основу непосредних ефеката и реакција других, вреднују себе и своја постигнућа, потврдила је и студија која је имала за циљ да утврди квалитет самоперцепције, мотивације и прилагођавања условима наставе код деце са сметњама у учењу (Gronlic, et al., 1999). Испитивањем је обухваћено 148 деце, која су подељена у четири групе: експерименталну групу су чинила деца са интелектуалним поремећајем, док су контролним групама обухваћена деца типичне популације која су према нивоу интелектуалног развоја изједначена са експерименталном групом, деца типичне популације која су одабрана случајним избором и група деце која показују нижа постигнућа у настави, али која не припадају категорији која има дијагностикован поремећај у интелектуалном развоју. На основу упоредне анализе добијених одговора од деце, аутори закључују да група са интелектуалним сметњама оцењује своју когнитивну компетенцију, као и ниво саморегулације у савладавању академских способности лошије у односу на обе групе деце типичне популације, док се та разлика не уочава када је реч о поређењу са децом која показују слабији успех у школи. Овакав доживљај сопствених академских постигнућа последица је, сматрају аутори, чињенице да академски напредак деце пре свега контролишу и евалуирају одрасли, чија оцена често не доприноси стицању позитивног искуства у процесу едукације. Насупрот поменутом налазу, у погледу самопроцене нивоа развијености вештина опште компетенције, контроле и мотивације које излазе из оквира школског амбијента, нису уочене сигнификантне разлике између поређених група. Занимљиво је и то да су у делу овог истраживања, у коме су информанти били наставници, добијене значајно веће разлике између поређених група у корист сва три контролна подузорка, што се делимично доводи у везу са ставом да се деца са интелектуалним поремећајима, пре свега, означавају (стигматизују) као група која има изражено проблематично понашање са недовољно развијеним способностима саморегулације, што нарочито долази до изражаја у школском окружењу (Gronlic, et al., 1999).

Снижен ниво вештине саморегулације, најчешће ће имати за последицу емоционалне и бихејвиоралне поремећаје који ће се негативно

одразити на квалитет односа како у породичном окружењу, тако и у односу на вршњаке и наставнике у школи (Wilson, 1999), чиме се повећава ризик од социјане ексклузије, академског неуспеха и развоја озбиљнијих типова поремећаја у понашању. Лонгитудинална студија, коју су спровели Ајзенхауера и сарадници (Eisenhower et al., 2007), имала је за циљ да процени потенцијални утицај неких облика понашања код деце на узрасту од 3 године на развој адаптивних способности потребних за касније сналажење у школском окружењу. Студијом је обухваћено 140. деце (58 са интелектуалном ометеношћу и 82 типичне популације). Иницијално мерење је вршено у тренутку када су испитаници имали 3 године, а иста процедура је поновљена на почетку њиховог школовања (испитаници су имали 6 година). Утврђено је да постоји доследна веза између нивоа развијености способности саморегулације понашања на раном узрасту и квалитета социјалног односа који ће деца успоставити са наставником и вршњацима. Аутори наводе неколико значајних варијабли, уочених код испитаника на узрасту од три године, као што су: немогућност одлагања задовољства, тешкоће у одржавању пажње, претерана захтевност, однос између мајке и детета, као и спремност мајке да уочи и истакне евентуалне проблеме у понашању свог детета, које високо корелирају са социјалном и академском компетенцијом у почетним етапама школовања.

Одлагање задовољства може се описати као способност да се тренутно или на одређени период сачека и истраје у постизању жељеног циља и „награде“ која следи. Немогућност одлагања задовољства код особа са интелектуалном ометеношћу, представља једну од најексплицитнијих манифестација лимитиране способности саморегулације у понашању, што представља ризико факторе за квалитетан развој личности, њених академских и професионалних аспирација, као и социјалне односе са другима (Newman et al., 1997).

Истраживање које су реализовали Каскели и сарадници (Cuskelly et al, 2001), имало је за циљ да процени способност одраслих особа са Дауновим синдромом (календарски узраст од 17 до 23 године) да, током реализације одабраних задатака, временски одложе постизање жељеног циља. Истовремено су мерили утицај рецептивног и експресивног говора, као и темперамента и ставова њихових родитеља на квалитет способности саморегулације. Општи закључак је да код дела испитаника, током одрастања, постоји тенденција развоја способности одлагања задовољства (36% испитаника је током обе експерименталне ситуације било у могућности да чека предвиђених 15 минута), док је већина манифестовала нестрпљење већ после неколико минута. Аутори сматрају да

се уочене разлике у области саморегулације између особа са Дауновим синдромом (у даљем тексту ДС) и њихових вршњака типичне популације, не могу заснивати само на поремећајима у интелектуалном развоју, јер је, према њиховим налазима, утврђено присуство значајне корелације између нивоа говорне експресије и способности одлагања задовољства, али, с друге стране, ова повезаност није потврђена када је реч о способности разумевања говора, који је иначе у тесној вези са општим интелектуалним перформансама. Могуће је, наводе аутори, да се код испитаника, који су одлучили да прекину чекање, појавио проблем на нивоу памћења у вези са наградом која их очекује, иако су, пре почетка ексеримента добро разумели крајњи исход. Да би донело одлуку да сачека, дете мора да зна значење речи „чекање“, да има развијен концепт времена и да разуме однос између наметнутог чекања и постизања циља који жели (Cuskelly et al, 1998., Cuskelly et al, 2001). Поред наведених фактора, сматра се, да је за развој вештине саморегулације код младих са ДС, од суштинског значаја усвајање различитих стратегија (предлаже се коришћење самопоткрепљења у контроли властитог понашања, којима се стимулише способност одлагања задовољства. Сматра се, да би такав приступ, уместо уобичајеног ослањања на њихово искуствено учење, допринео знатно бољим резултатима (Cuskelly et al, 2001), тим пре што деца, чија су животна искуства преваљентно обележена неуспехом, имају већу потребу екстерног мотивационог поткрепљења, јер нису у могућности да оптимално користе сопствене, интринзичке ресурсе (Harter, 1978).

Процена способности одлагања задовољства код особа са интелектуалном ометеношћу била је основни циљ две студије Вилнера и сарадника (Willner, 2010. a i b). У оба истраживања задаци за испитанике су били слични, а суштина је била у процени способности да се одложи време за добијање награде у новчаном износу. Испитаници су могли да бирају између неколико понуђених алтернатива, при чему је истрајност у чекању награђивана са већом количином новца. Упутства су дата усмено, а повратне информације о учинку, испитаници су могли видети на монитору компјутера. У првом истраживању (Willner, 2010.a), експерименталним узорком је обухваћено 20 особа са интелектуалном ометеношћу ($IQ < 70$) која бораве у центрима за пружање подршке, као и 20 особа које раде као особље у тим центрима. На основу добијених резултата, аутори закључују да се испитаници, према критеријуму успешности у решавању постављеног задатка, могу поделити у две групе. Прву групу чине они који или немају јасну стратегију или су недовољно конзистентни у доношењу одлука. Испитаници имају тешкоће у одлучивању, чак и

у најједноставнијим доменима (нпр. одредити се за опцију којом се добија већа награда), а уколико током решавања задатка, испуне делимично и критеријум одлагања задовољства, аутори сматрају да се ради о случајној реакцији, која је последица потребног времена да се одлука донесе. Друга група је показала виши степен способности респектовања и разматрања већег броја датих информација, потребних за одлучивање, али је то чинила импулсивније у односу на контролну групу. Додатном мета анализом резултата, аутори су дошли до закључка да је способност временског одлагања у високој корелацији са квалитетом развијености егзекутивних функција код испитаника, док њихове опште интелектуалне способности нису имале значајнији утицај на коначан исход и поштовање правила током решавања задатка. До истих закључака, поменута група аутора дошла је и приликом поновљеног истраживања (Willner, 2010.b), чији је циљ био исти као и у претходној студији. Узорком је овом приликом обухваћено 20 испитаника који чији се ниво интелектуалног функционисања креће од лаке до умерене интелектуалне ометености, који су корисници центра за пружање подршке, док је контролна група образована од 10 запослених особа у центру. Свега трећина испитаника експерименталне групе је показала способност да временски одложи задовољство при решавању задатка, мада су и они испољили тешкоће које су се манифестовале као случајна или екстремна, неприхватљива понашања (најчешће импулсивност, а понекад и грамзивост), што се, као што је већ наглашено, према ауторима, доводи у везу са способностима егзекутивних функција.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Саморегулација представља сложен концепт који обухвата емоционалну, когнитивну и бихејвиоралну компоненту. Аутори који настоје да објасне механизме деловања саморегулационих процеса налазе се пред значајним методолошким изазовима, јер потпуна контрола свих релевантних чинилаца који делују у процесима саморегулације у највећем броју случајева, није могућа. Упркос наведеним методолошким ограничењима, на основу прегледа истраживања, можемо закључити да су капацитети саморегулације ограничени (Baumeister et al., 1996, Martijn et al., 2002), да се могу развијати вежбом (Bandura 1989) и да представљају важне предикторе успешног социјалног функционисања, како код особа опште популације, тако и код особа са интелектуалном ометеношћу (Dučić i sar. 2012, Eisenhower et al., 2007, Tangney et al., 2004, Newman et al., 1997, Wilson, 1999).

ЛИТЕРАТУРА

1. Amodio, D. M., Devine, P. G., Harmon-Jones, E. (2007). A dynamic model of guilt: Implications for motivation and self-regulation in the context of prejudice. *Psychological Science*, 18(6), 524-530.
2. Ayduk, Ö., Mendoza-Denton, R., Mischel, W., Downey, G., Peake, P., Rodriquez, M. (2000). Regulating the interpersonal self: Strategic self-regulation for coping with rejection sensitivity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(5), 776-792.
3. Bandura, A. (1996). Failures in self-regulation: Energy depletion or selective disengagement? *Psychological Inquiry*, 7, 20-24.
4. Bandura, A. (1989). Human agency in social cognitive theory. *American Psychologist*, 44 (9),1175-1184.
5. Baumeister, R. F., DeWall, C. N., Ciarocco, N. J., Twenge, J. M. (2005). Social exclusion impairs self-regulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(4), 589-604.
6. Baumeister, R. F. (2002). Ego depletion and self-control failure: An energy model of the self's executive function. *Self and Identity*, 1(2), 129-136.
7. Baumeister, R. F., Heatherton, T. F. (1996). Self-regulation failure: An overview. *Psychological Inquiry*, 7(1), 1-15.
8. Cuskelly, M., Einam, M., Jobling, A. (2001) Delay of gratification in young adults with Down syndrome. *Down Syndrome Research and Practice*, 7(2), 60-67.
9. Cuskelly, M., Zhang, A., and Gilmore, L.(1998) The importance of self-regulation in young children with Down syndrome. *International Journal of Disability, Development and Education*, 45(3), 331-341.
10. Dučić, B., Kaljača S. (2012). Uloga samoregulacije i samoefikasnosti u usvajanju životnih navika kod osoba sa intelektualnom ometenošću u M. Gligorović, S. Kaljača, (ur.) Kognitivne i adaptivne sposobnosti dece sa lakom intelektualnom ometenošću, 49-66.
11. Eisenhower, A.S., Bakerb, B.L., Blacher, J. (2007). Early Student-Teacher Relationships of Children With and Without Intellectual Disability: Contributions of Behavioral, Social, and Self-Regulatory Competence. *Journal of School Psychology*, 45(4), 363-383.
12. Gilbert, D. T., Krull, D. S., Pelham, B. W. (1988). Of thoughts unspoken: Social inference and the self-regulation of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55(5), 685-694.
13. Grolnick, W.S., Ryan, R.M. (1999). Self-Perceptions, Motivation, and Adjustment in Children with Learning Disabilities: A Multiple Group Comparison Study. *Journal of Learning Disabilities*, 23, 177-184.

14. Harter, S. (1978). Pleasure derived from optimal challenge and the effects of extrinsic rewards on children's difficulty level choices. *Child Development*, 49, 788-799.
15. Martijn, C., Tenbult, P., Merckelbach, H., Dreezens, E., de Vries K N. (2002). Getting a grip on ourselves: Challenging expectancies about loss of energy after self-control. *Social Cognition*, 20(6), 441-460.
16. Muraven, M., Baumeister, R. F., Tice, D. M. (1999). Longitudinal improvement of self-regulation through practice: Building self-control strength through repeated exercise. *Journal of Social Psychology*, 139(4), 446-457.
17. Newman, D. L., Caspi, A., Moffitt, T. E., Silva, P. A. (1997). Antecedents of adult interpersonal functioning: Effects of individual differences in age 3 temperaments. *Developmental Psychology*, 33, 206-217.
18. Rodriguez, M. L., Mischel, W., Shoda, Y. (1989). Cognitive person variables in the delay of gratification of older children at risk. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 358-367.
19. Schmeichel, B. J., Vohs, K. D. (2009). Self-affirmation and self-control: Affirming core values counteracts ego depletion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96, 770-782.
20. Spiegel, S., Grant-Pillow, H., Higgins, E. T. (2004). How regulatory fit enhances motivational strength during goal pursuit. *European Journal of Social Psychology*, 34(1), 39-54.
21. Tangney, J. P., Baumeister, R. F., Boone, A. L. (2004). High self-control predicts good adjustment, less pathology, better grades, and interpersonal success. *Journal of Personality*, 72(2), 271-324.
22. Vohs, K. D., Baumeister, R. F., Ciarocco, N. (2005). Self-regulation and self-presentation: Regulatory resource depletion impairs impression management and effortful self-presentation depletes regulatory resources. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(4), 632-657.
23. Willner, P., Bailey, R., Parry, R., Dymond, S. (2010a). Performance in Temporal Discounting Tasks by People With Intellectual Disabilities Reveals Difficulties in Decision-Making and Impulse Control. *American Journal of Intellectual and Developmental Disabilities*, 115(2), 157-171.
24. Willner, P., Bailey, R., Parry, R., Dymond, S. (2010b). Evaluation of the ability of people with intellectual disabilities to 'weigh up' information in two tests of financial reasoning. *Journal of Intellectual Disability Research*, 54(4), 380-391.
25. Wilson, B. J. (1999). Entry behavior and emotion regulation abilities of developmentally delayed boys. *Developmental Psychology*, 35, 214-222.
26. Withman, T. L. (1990). Self-regulation and mental retardation. *American Journal on mental retardation*, 94, 297-333.

THE ROLE OF SELF-REGULATION IN SOCIAL RELATIONS OF PERSONS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES

BOJAN DUČIĆ, SVETLANA KALJAČA,
MARINA RADIĆ-ŠEŠTIĆ, BILJANA MILANOVIĆ-DOBROTA
University of Belgrade, Faculty of Special
Education and Rehabilitation

SUMMARY

Development of self-regulation mechanisms provides the basis for following social norms and successful functioning both of persons belonging to the general population and persons with intellectual disabilities.

In children with intellectual disabilities the external locus of control remains dominant across the lifespan. The starting point for self-regulation development is based on necessity to master different aspects of competencies. Negative life experiences, inappropriate goals in upbringing and education and lack of optimal social challenges, represent the important distracters in development of this skill.

Although the increase of capacity to control thoughts, emotions and behavior can be achieved through the practice of different strategies, such as: sequencing of stages when attaining long-term goals, application of self-affirmation and self-instruction, their use is limited, since the most difficulties encountered by the persons with intellectual disabilities are exactly the difficulties in creating and applying self-regulatory strategies.

KEY WORDS: self-regulation, social relations, intellectual disabilities